

Voorwoord

Gijs Bok

Mij is gevraagd om deze keer het voorwoord te schrijven, dus ff nadenken waarover. Om te beginnen, dat we dit jaar als vereniging, ons 30-jarig jubileum mogen vieren. Dittie heeft daar in ons vorige blad ook al over geschreven, onder andere over de wat vernieuwde stijl van ons verenigingsblad. Zij schreef toen ook over ons bestuur waarin we, als het nodig was, altijd weer enthousiaste bestuursleden mogen verwelkomen. Maar nu heeft onze penningmeester te kennen gegeven dat hij met dit werk wil gaan stoppen en zoals iedereen weet is het tegenwoordig niet eenvoudig om nieuwe bestuursleden te vinden. Op het moment dat dit blad uitkomt hoop ik dat er dan in de vacature is voorzien.

Ik heb al wel eens meer geschreven over het klompenpad en de zwerfafvalbrigade. De eerste zaterdag van de maand gaan we steeds als groep gezamenlijk afval rapen door ons dorp en als je dat wat lijkt, meld je aan bij Huib van Zandwijk. Wat het klompenpad betreft, het was haast 4 jaar niet mogelijk om dit pad te lopen in verband met de noodzakelijke dijkverzwaring. Maar het pad is weer in oude glorie hersteld, zodat we daarmee ook ons mooie dorp weer op de kaart kunnen zetten.

Jullie weten ook dat er in de Molenstraat een Stolperstein is bijgeplaatst ter nagedachtenis aan Rosetta de Vries - van Straten, haar naam staat nu ook vermeld op het herdenkingsmonument op de begraafplaats.

Op het moment dat ik met dit artikel bezig ben, hoor ik dat Wim de Fockert op 97-jarige leeftijd is overleden. Wim was een lid van het eerste uur van onze vereniging en één van onze oudste leden. Wim was jarenlang een vraagbaak voor ons en heeft menig artikel aangeleverd voor ons blad. Hij mocht tot het laatst nog goede herinneringen ophalen als wij weer eens bij hem om gegevens kwamen vragen of om namen bij foto's. Hierbij condoleren wij zijn naaste familieleden.

Rest mij om jullie weer veel leesplezier te wensen en tot ziens op de zomeravondwandeling op 17 juni a.s.

Verenigingsinformatie

Bestuur

Dittie van Zee-van Arendonk, *voorzitter* ◦ Graaf Reinaldweg 3, 4171 LC Herwijnen ◦ T 0418-582246 ◦ E zeedonk@hetnet.nl

Marjan van Ooijen, *secretaris* ◦ Burg. Gaarlandtstr. 19, 4205 CA Gorinchem ◦ T 06-24976105 ◦ E marjan.van.ooijen@gmail.com

Dick Klein Geltink, *penningmeester* ◦ Waaldijk 108, 4171 CH Herwijnen T 0418-582120 ◦ E dkleingeltink@hotmail.com

Gijs Bok, *algemeen bestuurslid en historisch mannenkoor* ◦ Achterweg 38, 4171 BC Herwijnen ◦ T 0418-582037 - E gijsenteuni@hotmail.com

Rik de Groot, *algemeen bestuurslid* ◦ Achterweg 96, 4171 BD Herwijnen ◦ T 0418-582192 ◦ E rikdegroot@planet.nl

Jolanda Vroegh, *algemeen bestuurslid en ledenadministratie*
Rozenstraat 3, 4171 AD Herwijnen ◦ T 06-46320565
E ledenh.v.denoudendijk@gmail.com

Yvonne de Graaff, *algemeen bestuurslid* ◦ Lindenlaan 13, 4171 AC Herwijnen ◦ T 06-10583805 ◦ E info@liberarius.nl

Verenigingsblad

Redactie: Dittie van Zee

Lay-out: Marjan van Ooijen

Verspreiding: Jolanda Vroegh

ISSN 1877-1963 (ISSN Centrum Nederland – Koninklijke Bibliotheek)

Foto-archief

Jaap de Kock, T 0418-581391 ◦ E j.dekock@live.nl

Contributie

De contributie bedraagt € 12 per jaar, inclusief verenigingsblad.

IBAN Rabobank West-Betuwe: NL66 RABO 0366 7123 14

ten name van Historische Vereniging Den Ouden Dijk.

Media

Website: www.denoudendijk.nl

E-mail: info@denoudendijk.nl

Facebook: <https://www.facebook.com/denoudendijk>

Inhoud

Voorwoord, <i>Gijs Bok</i>	1
Verenigingsinformatie	2
Inhoud / Rectificatie	3
De ‘Canon van West Betuwe’, <i>Marjan van Ooijen</i> / Contributie	4
Verhaaltjes van Pieter Bijl: Toon, <i>Dirk van Wijk</i>	5
Streektaal in het jaarboek Gelre	6
Geschiedenis van de telefoon, <i>Dittie van Zee</i>	7
Giften	9
Geboren in Herwijnen, <i>Bea de Bruin-Bijl</i>	10
Herinneringen aan 30 jaar Historische Vereniging, <i>Dirk van Wijk</i>	12
Koninklijke onderscheidingen, <i>Marjan van Ooijen</i>	18
Op zön klèèn fietske, <i>Rik de Groot</i>	19
Wie weet hoe het afliep met de Mertse Molen? <i>Rik de Groot</i>	22
Nieuwe website, <i>Marjan van Ooijen</i>	24
Herwijnse soldaten in het leger van Napoleon, <i>Koos Tromp</i>	25
Kiek van toen, <i>Jaap de Kock</i>	31
Let op: wijziging datum boerenmaaltijd	32

Rectificatie

Op bladzijde 11 van het vorige verenigingsblad staat in het artikel over bakkerij Hak ‘voor sterke drank ging je naar Gerdina van der Wal’. Dit moet zijn ‘Gerdina van Krieken’.

De ‘Canon van West Betuwe’

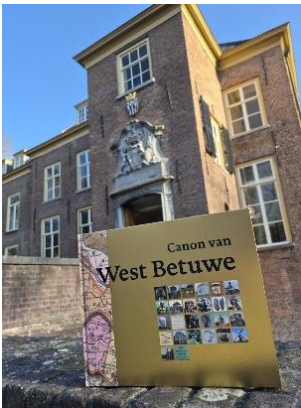
Marjan van Ooijen

Op donderdag 5 maart vond de boekpresentatie van de ‘Canon van West Betuwe’ plaats. Onze historische vereniging is vertegenwoordigd in de Canoncommissie West Betuwe en was bij de boekpresentatie op kasteel Neerijnen aanwezig.

Presentatie

Het eerste exemplaar werd uitgereikt aan wethouder Rutger van Stappershoef. Samen met Marie-Jan Ousen van Emjee Uitgevers heeft de Canoncommissie dit boek samengesteld. Het is een prachtig tijdsdocument dat in 50 vensters (verhalen) de geschiedenis van de gemeente West Betuwe beschrijft.

Uniek beeldmateriaal

Vanaf de mammoetschedel van Heukelum uit de prehistorie tot aan de herindeling van de gemeente West Betuwe in 2019. In het boek zijn vele unieke afbeeldingen, foto's en historische plattegronden opgenomen.

Te koop

Het boek is te koop voor € 24,95 via www.emjee-uitgevers.com en bij Atelier Liberarius, Achterweg 30 te Herwijnen.

Contributiebetaling

Bij dit verenigingsblad treft u de factuur aan voor betaling van de contributie 2026. Wilt u bij betaling het factuurnummer en uw adres vermelden? Omdat veel leden eenzelfde familienaam hebben, is adresvermelding een extra controle, zodat duidelijk is wie de contributie heeft betaald. Hartelijk dank voor uw medewerking.

Verhaaltjes van Pieter Bijl: Toon

Dirk van Wijk

Poeier

Mit oeam Willem ging ik 'n kieër mee naor Merie van Fije. Hij moes daor un klèneghed ripperère. Merie woonde vlakbij opoes, waor oeam Willem toen nôg woonde. Toen d-ie klaor was zin Merie: "Luste gij un kopke poeier?" Ik wies nie wà poeier was, ik ha d'r nôg noeat van gehuerd. Daorum zin ik mer "Neie". Ik kreeg toen un koekske. Toen we bij opoes trug waore, zin oeam Willem: "Hij lust gin ins sukkelao". "Wel waor", zin ik. "En bij Merieje wô-d-em nie". Die hagget over poeier en nie over sukkelao. Das 't zelfde, domoor!

Kaier

De man van Merieje hiette Toon. Die hek nôg is gruwelijk kwaod gemakt, zonder dà-k-er erg in hà. Ôt school ging ik bekaant altijd deur de Meulestraot naor huis. Unnen inkele kieër ging ik over den dijk, as ik mit Höppe (Höb van Tuyl) meeliep, die bij mijn in de klas zat.

Ieène kieër gebeurde dà wieër is. Höb z'n vaoder was maandemaaker. Hüllie huis stôn schuin tegenover dà van Markusse. Markus, die klompe verkocht, woonde in unnen draai van den dijk, nast Merie en Tone. Toen Höb thuis aongelaand was, ging ik allieèn wijer. In m'n haand ha 'k unnen hoeap kaier. Die laoge in grintkuile langs den dijk, die toen nôg nie geasfalteerd was. Ik din niks liever as mit grint goeaje, zoe wijd as ik mer kôn.

Zoe kom 't dink ik, da 'k loater, toen ik soldaot waor, zoe goed mit haandgraonaote kôn goeaje. Ik hà jaore mit grint gegoeajd. Afijn, toen Hôb thuis was, viet ik unne kai en smeeet 'm hard weg. Ik kôn 't gerust doen, want er was niemand te zien, die 'k kon raoke. Ik hà nôg mer amper gegoeajd, of ik huerde inins: "Wie doe-ta? Wa gebeurt hier?" Ik schrôk me un ongeluk. In ieène kieër dook ik net verbij Van Tuyl, tegenover Markusse van den dijk aaf.

Aachter unne vlierstruik zag ik dà Toon mit ne gloeiend roeaje kop boven 't dak van z'n höske ôt kwam. Hij was de nok aon 't aonsmeëre, en mot net mit z'n hued boven 't dak ôt gekomme zijn, toen munne stieèn daor aonkwam. Hij keek naor alle kaante, mer zag niks.

Langzaam zij 'k deur 't gras langs den dijk wijer gekrope, langs 't höske van Aoike de Gladde - zönne echte noam wieèt ik nie -, toen langs Hentje van Londe, die goed kôn visse, en die ze Bultje nuumde, omda-t-ie unnen hoeage rug hà, en toen wijer langs Mijndert van Stieënis en Piet van Wijgerde, de klompemaoker, die 's wijnters ôk hamme rokke as 't er overal geslaacht wier. Sintereklaos mottet bij Piete mekkelijk gehad hebbe, want ge kôn zoe tege 't riete dak ôp naor de schorstieën loeape. Ik kan 't wieète, want ik heb 's wijnters wel is sneeuw deur de schorstieën gegoeijd.

Paas bij Jaonus van Horsse, die een herberg hà, en vrôger vèerman gewiest was – da ha 't ie nou aon Piete overgedaon – dors ik paas naor bove te komme. Toon hè noeat gewieète wie dieje kaai tege zönne kop goeajde.

Streektaal in Jaarboek Gelre

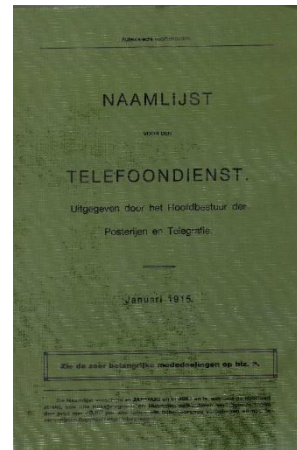

In het Jaarboek Gelre is het artikel 'Het verhaal van de Gelderse streektalen' opgenomen. Met hierin ook aandacht voor het Herwijnse dialect. Dirk van Wijk heeft hier zijn medewerking aan verleend. Mede dankzij zijn informatie hebben de schrijvers Lex Schaars en Frans van Gorkum inzicht kunnen geven in wat er in Gelderland aan streektaal leeft en dat is niet niks!

Geschiedenis van de telefoon

Dittie van Zee-van Arendonk

Onlangs kregen we als historische vereniging van de familie Jansen uit de Engelenhof een telefoongids voor heel Nederland uit 1915. Dan ben je natuurlijk nieuwsgierig wie er in die tijd al een telefoonaansluiting had. Dat waren er erg weinig, kijk maar

Utrecht. (de Buit, Juthphas, Oudegracht en Zandvliet)

954 Schuurman, Mej. E., Bagijnkade 6.	2037 Smeur, W. H. M., Vertegenw. der Underwood schrijfmachine, Burgstr. 2.
714 Schwager, F. F., Rijwielh., Geertkerkhof 12 en 19.	1646 Smilde, O., Smeedrij en mag. v. verlichting en verwarmingsart., Zadelstr. 18.
1922 Schwarz, J., Schoolstr. 4.	1054 Smit, Ant., Huis- en decoratieschilder, Amsterd. Straatweg 65bis.
1406 Schwarz, J. P., Grootier in glas en aardew., Twijnstr. 59.	1345 Smit, A. C., Lood- en zinkwerker, Springweg 76.
869 Sclaroul, B., fa. I. Marcollo, schoorsteenveger en Rookverdrjver, Potterstr. 18.	2373 Smit, C., Fabrikant, Wilhelminapark 33.
1878 Sedee, Dr. A. A. Th., Huidarts, Munsterkerkhof 24.	870 Smit, H. P., Atelier v. schoenwerk, Zadelstr. 36.
952 Seldenrath, J., Drogerijen, Verfwaren, Huisl. Art., Bemuurde Weerd O.Z. 37.	412 Smit, H., Lood- en zinkwerker, Oudegr. T. Z. 123.
39 Senus, G. v., Rijwielen, Wittevrouwenstr. 36.	617 Smit, J. H., Zinkwerker, gasfitter, aanl. v. waterl., Weistr. 90.
1495 Serrée, J. M. P., Behanger, stoffeerder en decorateur, Oudegr. W.Z. 153.	1245 Smit, Dr. P., Arts. Nachtegaalstr. 33.
2059 Sertou, G., Lid der Ia. J. Jac. Koch & Co., Wilhelminapark 30.	1678 Smit, Z., Gasfitter, Wittevrouwenstr. 18.
1492 Seumeren, Gebrs. J. en F. v., Sloopers v. gebouwen en handel in afbraak, Vleutenschevaart 9-10.	434 Smit, Wed. Ph., in Kolonialew., Zadelstr. 38.
2545 Sewenter, H. v., W. v. Noortstr. 47bis.	2604 Smith, K. D., Huis- en decoratieschilder, Hardebollenstr. 4.
2850 Sigarenfabr. „Flevo“, Maria-plaats 16.	1858 Smith & Zn., M. C., Leder- en schoenmakersfourn., Predikkerenstr. 14.
2864 Sigarenmag. Jacob Mantel, Voorsr. 2.	2642 Smith en Zn., M. M. C., Fillaal, Zonstr. 7b.
1267 Sigarenmag. „Trio“, Lucas Bolwerk 2.	2450 Smits, Wed. D. J., Piano- en Orgelhandel, Oudegracht T.Z. 24.
2377 Sigarenmag. „Viribus—Audax“, H. B. A. v. Randwijk, Choorstr. 23.	1025 Smits, J. J. L., Dir. v.h. Gem. Electr. Bedr., W. de Zwijgerstr. 3.
1474 Idem, Oudegr. 46.	1810 Smits, W. F., Maliesingel 54.
	68 Smits & Zn., Fa. Wed. P., Kollwijnsteeg 1.

In de stad Utrecht had je natuurlijk al veel meer aansluitingen. Daar kwamen we ook een bekende tegen. Zo zie je met nummer 68 de Fa. Wed. P. Smits & Zn., die later naar Vuren zou verhuizen.

Door deze telefoongids ben ik in de geschiedenis van de telefonie gedoken. In relatief korte tijd is er op gebied van telecommunicatie wel heel veel veranderd.

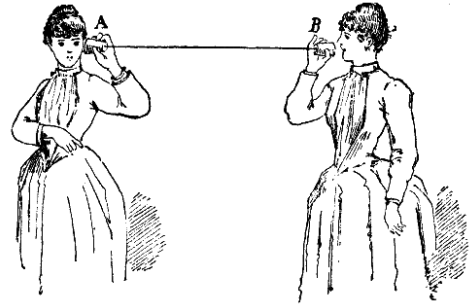
150 jaar telefonie

Exact 150 jaar geleden (1876) werd in Boston het eerste telefoongesprek gevoerd door de Schotse uitvinder Alexander Bell. Maar of de uitvinding van de telefoon wel echt aan Bell kan worden toegeschreven, wordt betwist. Ook andere uitvinders zaten op hetzelfde spoor, zoals de Italiaan Antonio Meucci, die in 1854 zijn telegraphone demonstreerde, of Elisha Gray, die op dezelfde dag als Bell zijn octrooiaanvraag indiende.

Een 19^e eeuwse bliktelefoon.

De telefoon in Nederland

In 1881, vijf jaar na het eerste gesprek van Bell, wordt in Nederland de eerste telefoonverbinding geopend. Het gaat om 49 aansluitingen in Amsterdam. De telefoonnummers hadden nog maar twee of drie cijfers. De eerste telefoons kunnen, net als de blikjestelefoon, slechts twee

mensen met elkaar verbinden. Je belt de centrale, geeft aan welke persoon of bedrijf je wilt bellen en de telefoniste sluit jouw lijn direct aan op die van de ander. Na tien jaar zijn er een kleine vierduizend aansluitingen en heeft het netwerk zich uitgebreid van Groningen tot Rotterdam. In 1915 is dit aantal al opgelopen tot 75 duizend en is het telefoonnetwerk (in 1913) overgenomen door de overheid.

Vanaf 1931 kwamen de eerste telefooncellen in de straat waardoor bellen voor iedereen bereikbaar werd. Door muntgeld in het apparaat te werpen, kon je bijvoorbeeld naar huis bellen. Het aantal telefooncellen groeide in heel Nederland tot een totaal van ongeveer 20.000 begin jaren 90.

Midden op het dorpsplein in Herwijnen stond er ook één.

Door de opkomst van het mobieltje en later de smartphone werd in 2008 besloten dat telefooncellen niet meer nodig waren. Omstreeks 2016 is de laatste verdwenen.

Geen draaischijf meer

Begin jaren 60 wordt de eerste telefoon met toetsen op de markt geïntroduceerd. Pas vanaf de jaren 80 breekt deze moderne telefoon echt door. Het gebruik van toetsen gaat sneller en er worden minder fouten gemaakt dan bij het draaien van

een nummer. Omdat steeds meer huishoudens een eigen telefoon in huis kregen, dreigde in 1995 het aantal telefoonnummers op te raken. Daarom werden in een landelijke omnummeringsactie, de 'operatie Decibel', alle bestaande vaste telefoonnummers vervangen door een tiencijferig telefoonnummer.

Ons telefoonnummer thuis 381, was al eens aangepast met een 1 ervoor, maar nu veranderde ook het district van 04188 (regio 's-Hertogenbosch) naar 0418 en kwam er een 5 bij: 0418581381. Zo'n 10 jaar geleden hadden nog ruim zeven miljoen huishoudens een vaste telefoonaansluiting. Nu zijn het er nog maar 3,8 miljoen. Op dit moment zijn er 26 miljoen mobiele aansluitingen in Nederland in gebruik en er zijn nog 6,8 miljoen mobiele nummers beschikbaar. Met de introductie van computerchips is het toestel voor veel meer geschikt geworden dan alleen maar bellen. Waar zouden we zijn zonder?!

Vaste telefoon met draaischijf (eigen fotocollectie)

Anekdote

Tijdens de jaarlijkse Oranjefeesten won mijn schoonvader Frik van Zee eens een ticket voor een helikoptervlucht. Degene die het ticket opving dst uit de helikopter gestrooid werd, was de winnaar. Nu waren er natuurlijk meer kapers op de kust, maar Frik had de grootste helft van het ticket. Samen met het burgemeestersechtpaar Vermeulen in een helikopter vlogen ze in de richting van Rotterdam toen er een vreselijk onweer losbarstte. Mevrouw Vermeulen werd onwel en er moest sowieso een noodlanding gemaakt worden. Hoe kwam men nu thuis? Frik van Zee wist het telefoonnummer 215 van Diel van Zante, uit zijn hoofd. Die kwam met de taxi de onfortuinlijke reizigers ophalen.

Bronnen: Artikel NOS, Wikipedia

Giften

- Spijkertrekker van Thijs Bok
- Twee boekjes van Anne de Vries van Hanny Bijl
- Twee merklappen van Tamara Visscher
- Diverse boekjes, documenten en foto's van Wil Bax
- Twee boeken van mw. Van der Meijden-Bok
- Krantenartikel uit 7/2/1993 over 'heuvelkwestie' van Gerrie Kozijn
- Telefoonboek van heel Nederland uit 1915 van de familie Jansen
- Diverse foto's, akten e.d. uit de nalatenschap van Catrien en Jennie van Arendonk

Geboren in Herwijnen

Bea de Bruin-Bijl

Op 29 juli 1955 ben ik geboren in Herwijnen. In het achterhuis aan de Rij en Uitweg 16. Mijn ouders waren het jaar daarvoor getrouwd in Arkel en in de Gereformeerde kerk in Gorinchem. Mijn moeder was heel blij met haar eigen gedoetje nadat ze al tien jaar in diverse huishoudingen had gewerkt vanaf haar 13e jaar.

Rij- en Uitweg 16

Mijn oom Joost Bijl, de aannemer, en zijn vrouw tante Corrie hadden voor mijn ouders in dit huisje gewoond. Twee van hun kinderen zijn ook in dit huis geboren. Mijn vader Willem Bijl, zoon van Koenraad Simon Bijl, de timmerman-aannemer, was, toen ik geboren werd, beroepsmilitair en gelegerd in Leiden. Hij kreeg te horen dat hij naar huis moest omdat de kleine zich aankondigde. Ik ben geboren voordat mijn vader thuis was. Het verhaal gaat dat iemand hem in de bus naar huis vertelde dat hij een zoon had. Of hij erg teleurgesteld was dat het een meisje was, ik weet het niet zeker, maar ik geloof van niet.

Kleindochter

Mijn opa was heel blij met zijn kleindochter. Het was na alle kleinzoons pas het tweede meisje en wij woonden om de hoek. Hij schijnt dol op mij geweest te zijn en dat is altijd mooi om te horen. Ik weet het niet meer, opa overleed in januari 1959, ik was toen 3,5 jaar oud. Ik vermoed dat mensen tegen mij hadden gezegd dat opa naar de hemel was of iets dergelijks. Later heb ik dat verklaard door te zeggen dat opa de pijp was opgeklimmen. In mijn herinnering stond er een fabriekspijp dichtbij de Molenstraat.

Veilige haven

Mijn ouders verhuisden al snel na mijn geboorte naar Gorinchem waar in 1957 mijn broer geboren werd. Ze kregen daar een huisje omdat mijn vader bij het leger werkte. Later hebben wij ook nog in Breda, in Tiel en later weer in Gorinchem gewoond. Na mijn huwelijk ben ik nog in Maarssen, Breukelen en Vleuten neergestreken.

Herwijnen is voor mij altijd een veilige haven gebleven. Ik kwam graag bij mijn oma aan de Molenstraat, bij oom Joost en tante Corrie. Bij tante Maaïke, mijn vaders enige zus, en oom Adrie van Wijk aan de Waaldijk 110. Oom Adrie had een prachtige treinbaan en de molen in de tuin vond ik altijd geweldig. Gastvrij waren ze in Herwijnen, iedereen was altijd welkom, kon blijven slapen of kon mee blijven eten. Oma had altijd peperkoek met kluiteboter, wat mijn moeder vreselijk vond. Pas was ik in een houtzaagmolen aan de Zaanse Schans, waar ik de geur rook die ik nog zo goed kende van de schuur aan de Molenstraat. De geur van het gezaagde of geschuurde hout, het fijne zaagsel. Dat was voor mij herkenning. Ik heb altijd het idee gehad dat men in Herwijnen niet oordeelde, misschien wat te gekleurd, maar zo voelde het voor mij. Ik werd geaccepteerd zoals ik was, ik hoefde me niet anders voor te doen.

Verjaardag

Dat gevoel over Herwijnen deed mij dit afgelopen jaar iets besluiten. Ik werd in juli 70 jaar en besloot deze verjaardag rond Herwijnen te vieren. Mijn man en ik boekten een kamer in Fort Vuren. Ik heb aan Dirk en Henny van Wijk gevraagd of zij het leuk zouden vinden wanneer ik op mijn verjaardag bij hen langs kwam. Dat vonden ze heel leuk inderdaad. We zijn op mijn verjaardag naar mijn geboortehuis gereden. Het is al heel bijzonder dat dit er nog staat. In Gorinchem zijn vier huizen waar wij gewoond hebben afgebroken. Het geboortehuis van twee van mijn kinderen is niet meer te bezoeken.

Na dit bezoekje, uiteraard aan de buitenkant, hebben we gebak gehaald bij de plaatselijke bakker en gingen we richting Waaldijk 112. We hebben heerlijk met Dirk, Henny, Koen en Winy herinneringen opgehaald. Ik had een topverjaardag.

Als cadeautje kreeg ik namens de beide gezinnen de beroemde zoute krakelingen en een fles appelsap. Dus later kon ik met appelsap en een krakeling nog lekker nagenieten van deze geweldige verjaardag.

Herinneringen aan 30 jaar historische vereniging

Dirk van Wijk

Tijdens de gezellige avond ter gelegenheid van het 30-jarig bestaan van onze historische vereniging zijn met een ABC herinneringen opgehaald.

De A is van archief

Klaas zit hier in het Regionaal Archief Rivierenland, oftewel het RAR.

En maar zoeken naar foto's, dagen lang, 't is gewoon bar.

Eindeloos speuren in alle mappen,

Ik denk, daar mogen we best even voor klappen!

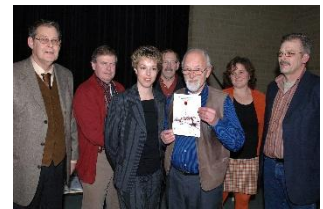
De B is van Blad

Het blad van Den Ouden Dijk ligt weer klaar vol verhalen van vroeger – jaar na jaar.

Geen roddel, geen haast, geen vluchtig gedoe, maar historie, die fluistert, 'Luister eens, toe!'

Over dijken die krom lagen in die tijd en mensen met klompen en koppigheid.

Een foto van toen, wat vergeeld en fijn, laat zien hoe het ooit heeft mogen zijn.

De C is van concerten

Samen met Wilhelmina in de zaal, klinkt elke noot als een mooi verhaal.

Van zachte klanken, warm en klein tot koper dat zegt: 'Zo moet het zijn!'

Het publiek zit stil, geniet en lacht

en klapt uitbundig – welverdiend – met kracht

De D is van dialect

De verhaaltjes van Pieter Bijl zijn best wel apart. Menigeen denkt, hoe krijg ik het ontward?

Al die Herwijjnse praat,

't is een opgave van formaat.

Ge mot mer oan één ding blijve dinke,

Ut Herwijns zal altijd blijve klinke!

'Het gaat erom dat je de klank goed opschrijft'

Tweede keer Herwijns
dichtte op manifestatie
van Oudeur Local

door Dirk Bijl
Herwijnsdicht - De historische
Herwijnsdichters (van oud naar
nieuw) zijn: Kees, Colijn, en
Kees. In opdracht van de
Herwijns. Herwijns van de
Herwijns dichtte, oftewel 't
dicht. Eerste keer Herwijns
dichtte op een manifestatie
van Oudeur Local.

Jaar van het Herwijns dichtte Pieter Bijl is gefotografeerd door de velle kin-
der van het Herwijns dichtte.

De E is van de Engelenburg

Van de Engelenburg is weinig meer te bekennen.
Alles wat je ziet zijn wilgen en dennen.
Maar toch..., Herwijnen en kastelen,
Het waren er vele.
Marinus van Maaren – 't is een feit –
heeft er zelfs een boek aan gewijd.

De F is van fiets

Klaas en Neeltje, doar hedde weer zoiets,
klomme regelmoatig op de fiets.
Mit de keierschoar bezochten ze menig fort,
Da was wel hendig, want da duurde nie zun hort.
Ja, watter nou komt,
'k wet zeker dadde gullie geniet.
Twee keier hebbe gemakt, een heel mooi lied.
Herrewijne van dun Broajoal tot de Zeek.
We worre allemoal een bietje week.

De G is van gedenkmonument

Een plek van rust, van eer en pijn.
4 mei horen we daar te zijn.
Op de steen staat wat we moeten weten:
OPDAT WIJ NIET VERGETEN

De H is ook van Hellouw, moet u weten

Dit dorp mogen we zeker niet vergeten.
Hier geen grote verhandeling,
'k Wil het wel hebben over de prachtige
zomeravondwandeling,
Ook één van de molens werd bezocht,
al kwam toen uit de hemel heel wat vocht.
Bij de meesten gaf dat niet veel hinder,
de romantiek was niet veel minder.

De I is van In memoriam

In memoriam staat voor herinnering.
Vaak ook voor bewondering.
De initiatiefnemer van Den Ouden Dijk
gaf op onze geschiedenis een bijzondere kijk.
Marinus van Maaren.
Bedankt, voor al die jaren!

De J is van jubileumboek

Eigenlijk geboren uit nood.
Corona bracht ons danig uit het lood.
Een feest, dat ging niet lukken.
Dus gewoon maar effies een boekje drukken.
Veel uren van gezwoeg,
van 's avonds laat tot 's ochtends vroeg.
Dit is het waar het toe leidde.
25 prachtige vensters van alle tijden.
Een ding is zeker waar.
't Is geworden een prachtexemplaar!

De K is van het koor

't Koor van Den Ouden Dijk.
Altijd weer een hele kijk.
Ze zingen samen groot en klein
Van oude liederen, tot een vrolijk refrein.
Met humor en kracht, dat hoor je aan 't koor
Luister maar, hier zijn ze hoor...

De L staat voor lezingen

Altijd interessant
Het maken van een mand.
De geschiedenis van een fiets,
ervan opsteken kun je altijd iets
Koos van Zomeren deed alles uit de doeken.
over 't Rot in al zijn boeken.
De ooievaars van Kees Vos
maakten heel wat tongen los.
Al met al veel avonden vol informatie.
van genealogie tot reformatie.

De M is van mooiste monumentale boerderij

Den Ouden Dijk, het ouderlijk huis van Klaas en Neel.
Een prachtige stulp, inclusief een grote deel.
Deed mee aan de verkiezing mooiste stee,
We werden derde, heel tevree.
Prachtig plekje aan het water,
Verkopen doen we niet,
misschien héél veel later.
Eigenlijk ook niet te hopen.
Waar moet het oogstfeest z'n spullen
dan verkopen?

De N staat voor nijverheid

Elke 3 jaar wordt door onze vereniging de oogst gevierd.
En op een manier die iedereen pleziert.
Katerdam, daar moet je zijn,
Entree gratis, wel zo fijn.
Nijverheid alom,
Dat is waar ik voor kom.
Van kantklosser tot barbier,
Ja, zelfs burgemeester Stoop was hier.
Van stoomwals tot dorsmasjien,
De broodbakker, prachtig om te zien.
Een advies aan het verenigingsbestuur
Koester dit evenement, zo Herwijns, zo puur.

De O staat voor optochten

De historie leert ons dankbaar te zijn en blij
Al meer dan 80 jaar zijn wij weer vrij.
Huizen, wagens, fietsen, straten, alles is versierd,
Een feest dat iedereen pleziert.

De P staat voor projecten

Projecten waren er genoeg in 30 jaar,
Ik noem er hier een paar. Weerszijden,
Herwijnen-Zuilichem, kunst tussen beide.
De kleppervogels, de graftrommels heel uniek.
't Houdt de vereniging energiek.

De Q staat voor Quiz

Een quiz in 't Herwijns door Dick, Dirk en Koen,
was soms haast niet te doen.
Velen gingen in de fout,
't taaltje is ook best wel oud.
Woorden als "keier", "zèèsie", "krekkeling",
't is en blijft een laastig ding.

De R staat voor reisjes

Klaas en Neel gingen, en dat is geen grap,
Regelmatig toch wel op stap
Neeltje wilde naar de "snow".
"Gin sproake van", zin Klaas, '
't wordt gewoön 't Loo.
"Mer wette dan gin aander plekske"?
"Neeje Neel, we goan wandele in ons ège stekske"
Van ijskelder tot blaauw keuken,
van poepdeus tot een muur vol mit spreuke.

De S staat voor Stolpersteine

Struikelstenen in de Molenstraat en op de dijk,
Die herinnering geeft aan... een oorlog heeft nooit gelijk.
Twee families van Straten weggevoerd, vermoord.
Lees de namen. Dit nooit meer. Zegt het voort!

De T staat voor toekomst

Als historische club kijken we uiteraard ook naar voren.
De geschiedenis moet ook de volgende generaties bekoren.
De jeugd wordt ouder, wordt bejaard,
Koester de historie, de moeite waard!

De U staat voor uitzoekwerk

Vergaderen, vragen, zoeken, plannen, altijd weer,
Lijst met punten wordt nooit minder, altijd meer.
Zoveel uren door vrijwilligers en bestuur,
Geeft ook veel voldoening, enthousiasme, vol vuur.

De V staat voor vroeger

Vroeger was altijd alles beter
Niemand had een lader of bloeddrukmeter.
Geen wifi, geen apps, geen telefoon in je hand,
Het nieuws van de dag kwam gewoon uit de krant.
Zo heeft elke periode z'n voor- en z'n tegen.
Geniet er maar van, dat is een zegen.

Lezen over de rijke Hellouwse historie

Hellouze - De Hantropen baten...
Een Dagb...
De Hantropen baten...
Een Dagb...
De Hantropen baten...
Een Dagb...
De Hantropen baten...
Een Dagb...

De W staat voor winkeltjes

Jan Weesjes, Geske de Slager, Mèrie van Manusse, Cor de
Kiviet, Gofke van Ballegooyen, Tuske, Henk Hak, Jan de
Fockert, Aai van Wijk,
zoe kan ik wel effe deurgooan, tientalle winkelkes,
veural langs dun dijk.
Allemaal ève kneutereg en bijzonder
Nooit mit aafrekene iets van gedonder.
Mer jammer, de merste zijn verdwene.
Een poar noar ut durp of erges aandere hène.
Netuurlek zijn we blij mit de winkels die ur nog zijn,
Stel ou veur, noar de stad vur een fleske wijn.

De X, wat moet je daar nou mee?

De boerderij van Klaas met al z'n vee?
Of in 't verenigingsblad de Kiek van Toen
Al die mensen op de foto's, 'k geef 't je te doen.
De X staat ook voor onbekend.
Dus bij elke foto hoorde je Klaas: "Wie is die vent"?

Elk kiekje hetzelfde verhaal
 En meestal met nogal wat kabaal.
 Maar wie kan ons daar het beste over vertellen?
 Karin!! En wat een geluk, we hoeven haar niet eens te bellen!

Karin van der Neut-de Kock

*Klaas en Neeltje van den Ouden Dijk
 (Jaap de Kock en Heiltje van Santen)*

De IJ staat voor ijs

De weinter van 63 was zacht utgedrukt nogal string.
 Voare op de stroëm, da wier best un ding.
 Schotse zoe hoog as un deur.
 Schippers, da begrepte, allemoal in mineur.
 M'n opa, die kon d'r af en toe wa van bakke,
 Die zin: "As de gepiest had, kwam de nie weg
 zonder oe ège los te hakke".
 Een hortje loater kwoame de ijsbrèkers,
 eigelek gewône schèpe,
 Die wiere normoal gebrukt om te slèpe.
 De Siberië, die voer veurop.
 En al was ut ijs nog zoe dik, hij knapte ut op.
 Een belèvenis, die schèpe, dur ut ijs oan ut sleure,
 Mer ik heur oe nou dinke: 't Zal nie gaauw meer gebeure'.

De Z is van zingen

We zijn nu aan het einde van het ABC.
 Dus hebben we alleen nog de letter Z.
 De Z is van zingen, dus kun je nog zingen,
 zing dan mee: Lang zullen ze leven!

*Met dank aan Dirk van Wijk voor het
 maken van het ABC en het voorlezen ervan
 samen met Hennie van Wijk-van der
 Meijden en Riet Donker-van Baalen.*

Koninklijke onderscheidingen

Marjan van Ooijen

Jaap de Kock

Na afloop van de terugblik op 30 jaar historische vereniging op woensdag 15 april werd medeoprichter van onze vereniging, Jaap de Kock, verrast door burgemeester Stoop van de gemeente West Betuwe. Jaap ontving een koninklijke onderscheiding. Jaap is vanaf 1996 tot heden betrokken bij onze vereniging. Zo was hij tot 2008 bestuurslid. Vanaf het begin heeft hij zich ingezet voor het verzamelen van (beeld)materiaal en hij beheert nog altijd het fysieke (foto)archief. Jaap heeft al 30 jaar een vaste rubriek (De Kiek van Toen) in onze verenigingsblad en leverde foto's aan voor o.a. het boek 'Herwijnen in vroeger tijden'. Voor het project 'Gelderse verhalen op reis' van de Stichting Gelders Erfgoed is hij in het Herwijns dialect geïnterviewd.

Ook bij de oprichting van het historisch mannenkoor begin 2000 was Jaap betrokken. Hij heeft diverse lezingen, presentaties en optredens in het Herwijns dialect verzorgd voor onze vereniging. Daarnaast is hij vrijwillig actief geweest bij de Gereformeerde Kerk Herwijnen en de Betuwse Kring van Prentbriefkaartverzamelaars. Jaap is al ruim 30 jaar een betrokken vrijwilliger en onze vereniging kan altijd op hem rekenen!

Gijs Bok

Ons bestuurslid Gijs Bok is tijdens de jaarlijkse lintjesregen op vrijdag 24 april koninklijk onderscheiden. Burgemeester Stoop heeft hem de daarbij behorende versierselen opgespeld.

Vanaf 1999 is Gijs betrokken bij onze historische vereniging. Naast vrijwilliger is hij in totaal 20 jaar bestuurslid. Ook is Gijs al vele jaren contactpersoon van het historisch mannenkoor. Daarnaast verricht hij al jarenlang vrijwillige activiteiten voor o.a. de Gereformeerde kerk Herwijnen, de werkgroep terrein Kasteel Engelenburg en het Klompenpad in Herwijnen. Gijs is al 45 jaar actief als vrijwilliger. Nooit wordt tevergeefs een beroep op hem gedaan; hij is een trouwe vrijwilliger waarvan je op aan kan!

Wij feliciteren Jaap en Gijs van harte met hun koninklijke onderscheiding!

Op zön klèèn fietske

Rik de Groot

Op onze jubileumavond van 15 april werd voor het 25-jarige bruidspaar ‘Van den Ouden Dijk’, bestaande uit Jaap de Kock en Heiltje van Santen, een klassiek ABC gepresenteerd. Naar aanleiding van een van de coupletten werd ook mijn naam genoemd. In een poging om te verduidelijken over wie het ging, zei Jaap zoiets als “Da is dieën mins die op zön klèèn fietske dur ut durrep rijdt.” Het was goed bedoeld, maar na afloop kreeg ik vooral onbegrijpende reacties. Daarom wil ik het hier uitleggen. Met daarbij een historische winkelervaring à la Riet Donker.

Kamperen

Het zal in de tweede helft van de jaren 90 zijn geweest, kort voordat we op vakantie zouden gaan. Kamperen met drie kleine kinderen in zuidelijke streken. De bescheiden middenklasser die ons daar naartoe moest brengen, zat natuurlijk tot de nok vol. Van eerdere excursies wist ik dat de auto tijdens het kamperen voortdurend als depot in gebruik zou blijven. Er moesten telkens spullen in en uit. Even weg om brood te halen of een paar andere boodschappen te doen was hierdoor onhandig en ongewenst. Vanuit dat gegeven bedacht ik dat we eigenlijk een fiets mee moesten nemen. Die kon met zo’n inmiddels verboden klem nog wel op de trekhaak. Gelet op de bergachtige omgeving kon dit het best een mountainbike zijn. Sinds een paar jaar zag je die steeds meer, dus er moest wel ergens een tweedehandsje te vinden zijn.

Nu wist ik van mountainbikes niet veel meer dan dat ze (voor toen) dikke banden hadden en veel versnellingen. Tijd om me er verder in te verdiepen was er niet, laat staan om showrooms af te gaan. Ik moest het dicht bij huis zoeken. Daarom belde ik Gijp (van) Mourik, rijwielhandelaar en -hersteller te Hellouw. Ik informeerde of hij ook tweedehands mountainbikes verkocht en hij antwoordde bevestigend. Hij had er net nog eentje ingerolen! Dus ik naar Gijp.

Klein en kinderlijk

Daar aangekomen bleek dat het aanbod zich beperkte tot de zeer recent ingeruilde bike. Maar volgens Gijp was dat wel een hele goeie. Ik vond de Gazelle eerlijk gezegd een beetje klein overkomen en het roze en paars van het frame versterkten wat mij betreft nog het kinderlijke karakter. Maar ik moest er maar eens op rijden, vond Gijp. Het zadel ging omhoog, het stuur kon laag blijven want dat hoorde zo.

Ik kan niet anders zeggen dan dat de fiets het, voor iemand die nog nooit op een mountainbike had gezeten, fantastisch deed. Daarom besloot ik het kleine framepje en de onvolwassen kleuren maar voor lief te nemen en tot aankoop over te gaan. Ik had alleen één uitdrukkelijke wens: er moest nog wel een bagagedrager op. Dat kon als ik twee dagen later terugkwam, want Gijp moest daar wel even naar kunnen zoeken. Een paar minuten later rekende ik 100 gulden af, wat mij op dat moment een schappelijke prijs leek voor zo'n mooie stoere fiets.

Het frame en de berijder zijn niet helemaal in verhouding.

Verkeerde berekening

Twee dagen later meldde ik mij opnieuw bij Gijp voor de bagagedrager. Hij had inderdaad iets opgescharreld wat in principe goed op de fiets paste. Even flitste door mijn hoofd dat ik de montage ook wel eigenhandig zou kunnen uitvoeren. Het waren immers maar een paar boutjes en moertjes. Mogelijk moest nog ergens een gaatje worden geboord, maar dat was het dan wel. Anderzijds, we wilden de volgende dag vertrekken, er was nog veel te doen en ik stond hier nu bij de vakman, voor wie dit niet meer dan een kwartiertje werk kon zijn.

Nee dus. Ik heb het niet geklokt, maar ik ben er vrij zeker van dat ik pas na anderhalf uur de rijwielherstelplaats weer verliet. Er zijn meerdere redenen waarom het aanmerkelijk langer duurde dan ik in de gauwigheid had gecalculeerd. Ten eerste werd duidelijk dat Gijp het reparatiewerk strikt gescheiden hield van de conversatie. Als hij praatte, werkte hij niet en andersom. Gijp had mij, als betrekkelijk nieuwe klant en afkomstig van buiten, bovendien heel wat te vragen. Er verstreek dus behoorlijk wat tijd zonder dat er handelingen plaatsvonden.

Ten tweede liet de organisatiegraad van de werkplaats het een en ander te wensen over. Er moest meerdere keren worden gezocht in kastjes en laatjes om de juiste hulpmiddelen op te duikelen. Nou is dat mijn eigen werkhok niet anders, maar ik ben geen professioneel rijwielhersteller.

Ten derde, en daar heb ik mij het meest over verbaasd, schoot de kwaliteit van sommige gereedschappen erbarmelijk tekort. De boutjes voor de bagagedrager hadden een stevige platte kop met een relatief brede, maar strakke en diepe zaagsnee. Gijp ging deze echter te lijf met iets wat in lang vervlogen tijden een schroevendraaier moet zijn geweest en waarvan het uiteinde waarschijnlijk toen al te dun was voor een goede passing. Nu restte nog een steel met een bijna zuiver rond uiteinde. Dit werktuig gleed vanzelfsprekend voortdurend weg bij het aandraaien van de boutjes, maar volgens Gijp moest het er echt wel mee kunnen. Klaarblijkelijk was er geen betere versie van dit basisgereedschap beschikbaar. Zo zou ik door kunnen gaan, bijvoorbeeld over het boren van de gaatjes, maar dan wordt dit stukje echt te lang.

Mont Ventoux

Ik wil nog wel vermelden dat ik in die eerste vakantie met mijn nieuwe mountainbike min of meer toevallig de Mont Ventoux op ben gefietst (ja, dat kan, maar dat is weer een ander verhaal). Het schema van Pantani moest ik binnen 10 meter al loslaten, maar ik ben boven gekomen.

Toen ik daar stond, op dat winderige platform, trots op mezelf en op mijn trouwe bike die de 19 zware klimkilometers moeiteloos had doorstaan, liepen er twee Amsterdammers voorbij. Waarschijnlijk wielerkenners. “Mot je kèke, rjè se met so ’n ouwe rotfiets ook nog nar bofuh.”

Op dat moment voelde ik me best beledigd. Later vroeg ik me af of ik toch niet te veel had betaald voor mijn ouwe rotfiets. Maar nee, niks lelijks over Gijp. Want als het zo uitkomt, rij ik dertig jaar later nog steeds op mijn onverwoestbare paars met roze Gazelle met zijn voor mij te kleine frame door het dorp. Heel soms spreekt iemand met een scherp oog me daarop aan. Zoals Jaap de Kock een paar weken geleden.

Wie weet hoe het afliep met de Mertse molen?

Rik de Groot

Molenonderzoeker Martin van den Berg is een boek aan het schrijven over windmolen 'Martinus'. Deze molen staat in Beugen, een dorp in de gemeente Land van Cuijk, in het oosten van Noord-Brabant. Prachtig natuurlijk, maar wat heeft dit te maken met Herwijnen of Hellow? Nou, waarschijnlijk zijn in de Beugense molen onderdelen verwerkt van de Mertse molen, die eens ter hoogte van de Goudreinet bij Leuven aan een vaart stond en de Herwijjnse dorpspolder bemaalde. Om zekerheid te krijgen over de herkomst van de onderdelen, heeft Martin van den Berg al uitgebreid onderzoek uitgevoerd, maar hij mist nog de laatste schakel. Misschien kunt u hem helpen.

De Martinusmolen

De Martinus, zoals de molen kortweg wordt genoemd, werd in 1867 gebouwd in opdracht van ene Bartholomeus Heijs. Het is een korenmolen. Rond de onderste verdieping is grond aangebracht,

waardoor het lijkt of de molen op een heuveltje staat. Daarom is de Martinus ook een zogeheten beltmolen; belt is een oud woord voor verhoging. Al in 1993 constateerde een groepje molenkenners, onder wie Jan Knecht, die lange tijd molenaar was op de achterste Hellowse molen aan de A15, dat bij de bouw van de Martinus gebruik is gemaakt van onderdelen van een wipmolen. Dat is op zich niet bijzonder. In het verleden was materiaal naar verhouding veel duurder dan tegenwoordig en daarom loonde het om nog bruikbare onderdelen opnieuw te verwerken in molens en andere gebouwen.

Mertse Molen

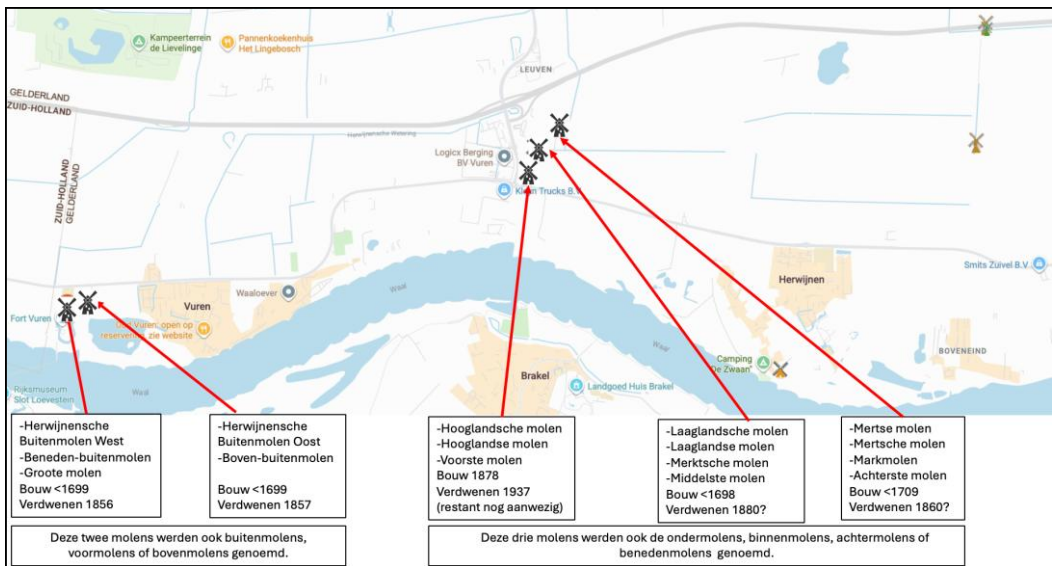
De deskundigen hadden een sterk vermoeden dat de hergebruikte onderdelen afkomstig zijn van de Mertse molen. De resultaten van jaarringonderzoek naar de leeftijd van het gebruikte hout ondersteunden deze veronderstelling. Ook zijn er aanwijzingen dat de Mertse molen niet lang voor de bouw van de Martinus werd afgebroken, maar bewijs daarvoor ontbreekt tot op heden. Dat probeert Martin van den Berg nu al een tijd te vinden.

Timmerman

Uitgebreid onderzoek in registers, archieven en vakliteratuur heeft al van alles opgeleverd. Bijvoorbeeld dat de Mertse molen vanaf 1864 waarschijnlijk niet meer als poldermolen in bedrijf was, maar dat het onderhuis van de molen mogelijk nog tot 1910 werd bewoond door nazaten van molenaar Peter van Zomerem. En ook dat de Mertse molen waarschijnlijk al in 1858 voor onderdelen werd verkocht aan Coenraad Bijl, timmerman te Herwijnen. Om maar enkele van veel meer, soms ook tegenstrijdige bevindingen te noemen.

Naamkwestie

Door het onderzoek heen speelt ook nog een lastige naamkwestie. De middelste van het rijtje van drie molens (zie de kaart) wordt onder andere aangeduid als de Merktsche molen. Deze is volgens een akte in 1880 voor 375 gulden verkocht aan Wilhelmus Looijen, timmerman te Herwijnen. De achterste molen, waar het onderzoek zich op richt, wordt niet alleen beschreven als de Mertse, maar soms ook als de Mertsche molen. Het verschil met de middelste molen is dan alleen de letter k. Bij het bestuderen van de oude, handgeschreven documenten moeten onderzoekers daarom voortdurend alert zijn op mogelijke verwarring tussen beide molens.

De dorpspolder Herwijnen werd in het verleden bemaald door vijf molens. Twee daarvan stonden ten westen van Vuren. Tussen Leuven en de Waal bevond zich een molengang met drie wipwatermolens. Hiervan bestaat alleen nog het onderhuis van de voorste molen.

Tips?

Al met al lijkt het erop dat in elk geval het bovenste deel van de Mertse molen in 1858 in bezit is gekomen van Coenraad Bijl. Bij hem heeft Bartholomeus Heijs enige tijd later vermoedelijk houten onderdelen gekocht voor de Martinus, al dan niet via een veiling. Maar echte zekerheid is er nog steeds niet. Daarvoor zou je bijvoorbeeld de boekhouding van Coenraad Bijl willen inzien, maar die is nergens bekend. Of misschien zijn er nog nazaten van de laatste molenaar op de Mertse molen, te weten Peter van Zomeren (1791-1877), die kunnen achterhalen wat er met de molen is gebeurd of tips hebben. Kunt u mogelijk iets bijdragen aan het onderzoek van Martin van den Berg? Neem dan contact met hem op: M 06 4096 7577, E bergmart@icloud.com

Basisinformatie over de Martinus en de Mertse molen is te vinden op:
<https://www.molendatabase.nl/molens/ten-bruggencate-nr-01964>
<https://www.molendatabase.nl/molens/ten-bruggencate-nr-03507-m>

Nieuwe website

Marjan van Ooijen

De eerste website voor historische vereniging Den Ouden Dijk uit Herwijnen werd destijds gebouwd door Jordy Lambooij.

Nu, bijna 20 jaar later, heeft het bedrijf van Jordy 'wemakeit' gezorgd voor een eigentijdse nieuwe website voor onze 'oude' vereniging. Alle informatie is geactualiseerd en op de website is veel historische informatie in de vorm van tekst en beeld te vinden. Jordy en zijn team van wemakeit hebben een waardevolle bijdrage geleverd aan de digitale presentatie van onze vereniging.

Tijdens de jaarvergadering van de historische vereniging heeft Jordy een uitleg verzorgd over het proces. Als vereniging met vrijwilligers zijn wij erg blij met de ondersteuning en inzet van een professioneel bedrijf zoals wemakeit!

Neem een kijkje op onze vernieuwde website www.denoudendijk.nl
Nogmaals dank aan Jordy Lambooij van wemakeit; wij zijn er erg trots op!

Herwijnse soldaten in het leger van Napoleon

Tijdens zijn onderzoek naar militaire operaties in het Rivierengebied stuitte Koos Tromp, kleinzoon van gemeenteveldwachter Tromp uit Herwijnen, op een lijst van Herwijnse dienstplichtige soldaten die in de legers van Napoleon hebben gediend. Het kan haast niet anders of er wonen nog nazaten van hen in Herwijnen. De lijst, die bij dit artikel is opgenomen, bevat namelijk heel wat achternamen die in onze directe omgeving nog altijd (veel) voorkomen, zij het soms iets anders geschreven.

In zijn oorspronkelijke tekst gaf Koos alleen een toelichting op de krijgsmachtonderdelen waarbij de Herwijnse dienstplichtigen waren ingedeeld. Op verzoek van de redactie heeft hij zijn artikel uitgebreid met informatie over het tijdperk waarin de handelingen zich afspeelden en over het leven van een soldaat ruim 200 jaar geleden. Je kunt je nauwelijks voorstellen hoe anders dat was dan nu. En hoe zwaar.

Als er lezers zijn die informatie hebben over hun voorgelacht in Franse dienst en deze informatie willen delen in het belang van de geschiedschrijving van Herwijnen, dan houdt Koos zich daarvoor aanbevolen: T 0418 - 67 71 34, E trompenburg@zonnet.nl

Op onze website www.denoudendijk.nl is een uitgebreidere versie van deze bijdrage opgenomen.

Koos Tromp

Twintig jaar Franse invloed

De periode van 1795 tot 1814 staat in de vaderlandse geschiedenis bekend als de Franse Tijd. Hierbinnen worden verschillende perioden onderscheiden. Eerst is er de Bataafse Republiek (1795-1806). Daarna het Koninkrijk Holland (1806-1810). In deze periode dienden al tienduizenden Nederlanders als bondgenoten in het Franse leger. In 1810 werd het Koninkrijk Holland ingelijfd bij het Franse Keizerrijk en werd de dienstplicht ingevoerd. Vanaf dat moment moesten nog veel meer Nederlandse jonge mannen dienen en zo nodig ook meevechten in de legers van keizer Napoleon. Onder hen ook de 36 geboortige Herwijnsen die in de tabel verderop worden genoemd.

Opgeroepen door loting

Hoe belandde je nu als Herwijjnse jongeman in het leger van Napoleon? Wat hield de dienstplicht in? En viel eraan te ontkomen?

Alle mannen van een bepaalde leeftijdscategorie (meestal 20 tot 25 jaar) werden geregistreerd door de lokale autoriteiten. Vervolgens vond in de eigen gemeente een loting plaats. Had je een hoog nummer, dan hoefde je niet in dienst. Had je een laag nummer, dan was je opgeroepen. Het was toegestaan om een plaatsvervanger te regelen, maar dit was erg duur en vaak alleen weggelegd voor de rijkere burgerij. Als je werd ingeloot, was je verplicht in het Franse leger te dienen. En, hou je vast, op grond van de toenmalige Frans wetgeving, de *Loi Jourdan* uit 1798, duurde de dienstplicht maar liefst 5 jaar!

Keuring en opleiding

Eenmaal in dienst werd je ingedeeld bij een onderdeel van het Franse leger. Daar kreeg je een basisopleiding. Idealiter duurde de opleiding om een infanterist (voetsoldaat) gevechtssklaar te maken drie maanden. Voor het opleiden tot cavalerist (soldaat te paard) stond vier tot vijf maanden. Tijdens rustige periodes kregen soldaten veel langer training, soms wel jaren. Maar in tijden van nood, zoals na de zware verliezen in Rusland, moesten rekruten vaak direct vechten en 'leerden ze het vak' op het slagveld.

Soldij

Een gewone soldaat kreeg in de periode rond 1812 een basisloon van ongeveer 9 frank per maand. De soldaat kreeg dit bedrag niet volledig in contanten. Tijdens zijn verblijf in het garnizoen, in vredetijd, moest de soldaat het grootste deel van zijn voedsel en kleding zelf betalen, waardoor er van de soldij weinig overbleef. Op campagne was de situatie anders. De soldaat ontving dan zijn soldij *plus* rantsoenen voedsel en munitie. Maar als hij in het ziekenhuis of de gevangenis belandde, werd zijn soldij verlaagd.

Militaire tucht

Soldaten in het Napoleontische leger konden te maken krijgen met strenge disciplinaire maatregelen en zware straffen. Lichtere vergrijpen, zoals dronkenschap, vechtpartijen of het verwaarlozen van de uitrusting, werden bestraft met bijvoorbeeld het uitvoeren van zwaar werk, extra wachtlopen of extra oefeningen, opsluiting in het cachot of inhouding van soldij. Voor ernstige misdrijven, zoals desertie, diefstal, muiserie en weigering van dienstbevelen, waren de straffen drastisch. Napoleon aarzelde niet om soldaten die bevelen negeerden of plunderingen pleegden, direct te laten fusilleren. Op herhaalde desertie en overlopen naar de vijand volgde eveneens de doodstraf.

Communicatie

De officiële voertaal in het Napoleontische leger was uiteraard Frans. Commando's werden dan ook voor iedereen in deze taal gegeven. Voor soldaten was het van belang de bevelen zo snel mogelijk te herkennen. Commando's zoals aanvallen, terugtrekken of opstellen in linie, werden destijds ook veel gegeven in de vorm van tromgeroffel en hoorngeschal. Elke roffel en elk blaassignaal had een vaste betekenis. Daarnaast gebruikten officieren handgebaren of maakten ze speciale bewegingen met hun sabel om hun boodschap duidelijk te maken. Om alle bewegingen en signalen uit het hoofd te leren, werd hier eindeloos op geoefend. Met als resultaat dat het lichaam uiteindelijk eerder op deze signalen reageerde dan het brein.

Weinig contact met het thuisfront

Voor een Napoleontische soldaat was contact met het thuisfront geen vanzelfsprekendheid. Dat gold zeker voor buitenlandse dienstplichtigen, zoals plattelandsjongens uit Herwijnen. Een van de weinige mogelijkheden om informatie uit te wisselen, was een brief schrijven en deze via het postbedrijf van het Franse leger verzenden. De brief moest in het Frans zijn geschreven. Een Nederlandse soldaat moest dan ook vaak iemand vinden die zijn boodschap naar het Frans kon vertalen. De brieven werden gecensureerd. Ze mochten uiteraard geen militaire geheimen prijsgeven, maar ze mochten ook geen informatie bevatten die de moraal van het thuisfront negatief kon beïnvloeden! Het duurde weken en soms wel maanden voordat een brief zijn bestemming bereikte. In rustige periodes, bijvoorbeeld als het leger 'winterde', was het wel eens mogelijk om verlof te krijgen en naar huis te reizen.

Ook kwam het voor dat families de rondtrekkende legerafdelingen konden bezoeken. Maar al met al was het contact met thuis tijdens de meestal vijfjarige diensttijd erg summier.

Overleven

Samenvattend was overleven in het Napoleontische leger als zoon van een Herwijnse boer, arbeider of ambachtsman niet zozeer een kwestie van intelligentie of opleiding, maar veel meer van uithoudingsvermogen, samenwerking en improvisatie. In feite streed je niet voor de grote Napoleon, maar voor je lotgenoten en kameraden naast je.

Naam	Geboortedatum	Krijgsmachtonderdeel
Arie van Weelden	12-12-1788	1e Regiment Carabiniers
Gysbert van der Meyde	16-08-1791	32e Regiment Infanterie van Linie
Wouter van Weleeden	24-03-1789	2e Regiment Voltigeurs van de Garde
Carel Liebrech	27-10-1788	Compagnie reservedepot Boven-IJssel
Gilbertus Versteeg	09-11-1789	2e Régiment de la Méditerranée
Henry Hoskam	12-10-1788	8e Regiment Infanterie van Linie
Bastiaan Mus1792	86e Regiment Infanterie van Linie
Jan van Fomeren	26-09-1792	86e Regiment Infanterie van Linie
Huijgen Dierick	1788	131e Regiment Infanterie van Linie
van den Berg	25-03-1794	33e Regiment Lichte Infanterie
Derk Zuidam	18-06-1792	33e Regiment Lichte Infanterie
Gerard van den Heuvel	22-07-1779	2e Regiment Lansiers van de Garde
Guillaume van den Oever	28-10-1784	2e Regiment Lansiers van de Garde
Gilbert de Bie	09-09-1781	3e Regiment Grenadiers te Voet van de Garde
Chretien van Leeuwenhaag	1786	76e Cohorte
Gerrit van Geffen	08-10-1790	76e Cohorte
Gerard van Horsse	25-09-1789	76e Cohorte
Willem van Zuidam	03-05-1788	88e Cohorte
Wouter van Weelden	24-03-1789	88e Cohorte
Cornelis van der Meijden	09-08-1788	88e Cohorte

Jacques van Diest	26-02-1779	123e Regiment Infanterie van Linie
Guillaume van Steenes	06-05-1792	123e Regiment Infanterie van Linie
Guillaume Tweebom	17-01-1791	123e Regiment Infanterie van Linie
Gysbertus Versteeg	09-11-1789	123e Regiment Infanterie van Linie
Carel Leibrech	27-10-1788	123e Regiment Infanterie van Linie
Thierri Huije	13-03-1788	123e Regiment Infanterie van Linie
Gysbert van der Meider	16-08-1791	124e Regiment Infanterie van Linie
Sandert van Balgooijer	03-09-1790	124e Regiment Infanterie van Linie
Adrien van Pingsteren	19-03-1775	124e Regiment Infanterie van Linie
Jaques van Driest	23-01-1773	124e Regiment Infanterie van Linie
Guillaume Tweebom	17-01-1791	126e Regiment Infanterie van Linie
Jacques van Diest	26-02-1779	126e Regiment Infanterie van Linie
Guillaume van Steenes	06-05-1792	126e Regiment Infanterie van Linie
Thierrij Vroeg	13-07-1787	11e Regiment Huzaren
Guillaume van den Berg	15-12-1788	11e Regiment Huzaren
Albert van Beem	17-03-1785	11e Regiment Huzaren

Beschrijving van de krijgsmachtonderdelen

Wie geïnteresseerd is in het ontstaan, het doen en laten en eventuele bijzonderheden van de in de tabel genoemde krijgsmachtonderdelen, kan hierover uitvoerige informatie vinden in het artikel op de website. Hierna als voorbeeld de beschrijvingen van twee krijgsmachtonderdelen.

2e Regiment Voltigeurs van de Garde

Dit regiment was een belangrijk onderdeel van de Franse Keizerlijke Garde tijdens de Napoleontische oorlogen. De voltigeur – een woord dat ook ‘acrobaat’ betekent – was destijds een zogenaamde lichte infanterist, veelal klein van gestalte en een goede schutter.

De voltigeurs werden toegevoegd aan de bataljons infanterie van linie, en ingezet om voor de linie uit te opereren en de bevelvoerders van de vijand uit te

schakelen. Door hun kleine gestalte zouden de voltigeurs zich beter kunnen verdekken in het omliggende landschap. Maar door het oproepen van mannen onder de gestelde minimumlengte kon Napoleon ook zijn leger met meer manschappen aanvullen.

8^e Regiment Infanterie van Linie

Deze infanterie-eenheid werd in 1776 gevormd uit het 1e en 3e Bataljon van het Regiment de Champagne en vocht tijdens de Napoleontische oorlogen onder meer in Ligny en Waterloo. De regimenten infanterie van linie waren de ruggengraat van het Franse leger. Ze deden vrijwel alles wat je van de 'gewone infanterie' verwachtte. In een gevecht stelde een regiment van linie zich twee of drie rijen diep op in het midden van het leger. Het vuurde gecoördineerde salvo's op de vijand af en rukte daarna onder vuur op naar de vijandelijke posities. Als de infanteristen dichtbij waren gekomen, probeerden ze het gevecht (en hun vijanden) af te maken met behulp van de op hun geweren geplaatste bajonetten. Zo probeerden ze de linies van de vijand te breken.

Een regiment van linie bestond vaak uit vier bataljons die elk zes fuselierscompagnieën, een grenadierscompagnie en een voltigeurscompagnie hadden. De omvang van het regiment varieerde tussen de 2000 en 3000 manschappen. Infanterieregimenten maakten vaak lange marsen en waren in staat zich snel te hergroeperen. Ze konden flexibel inspelen op bevelen van de divisie en het korps. De regimenten hadden in de gevechten meestal te maken met grote verliezen. Ze waren als het ware kanonnenvoer.

Tijdens militaire operaties hadden de infanteristen ook piketdiensten. Ze werden ingezet op voorposten en liepen 's nachts wacht om de hoofdkwartieren en de konvooien te beschermen. Het linieregiment zorgde voor de opleiding van de eigen rekruten, met name door exercitie en wapentraining. Als ze niet aan het front waren, hadden de soldaten van infanterieregimenten andere taken, zoals: steden en forten bewaken; orde handhaven in bezette gebieden; wegen, bruggen en depots beschermen; en onrust en opstanden onderdrukken.

Kiek van toen

Jaap de Kock

Terugblik

Allereerst een terugblik op de vorige Kiek. Daarin werd de vraag gesteld: 'waar is deze foto gemaakt en wie zijn de personen die erop staan?' Neef Jan van Zandwijk uit Meerkerk kwam als eerste met de oplossing. Het is het huis waar zijn schoonvader (Gerrit de Kuijper) is geboren. Het huis (boerderij) was in eigendom van Gerrit de Kuiper ('de Baard') en na zijn overlijden heeft Adri Struik het gekocht. Dan de namen: op het paard Gerrit de Kuijper (geb.1879) en staand ernaast Willem de Kuijper (geb. 1878). Dan Sijke de Kuijper, Gerrit de Kuijper (geb. 1901) en schoonvader van Jan) en geheel rechts nog een Gerrit de Kuijper (geb. 1840).

Raadplaatje

De foto hieronder heb ik nog niet zo lang geleden op de kop kunnen tikken bij de grootste ansichtkaartenhandelaar van Nederland. Vele miljoenen foto's en ansichtkaarten heeft hij op voorraad. En er is geen dorp of stad, hoe klein ook, of hij heeft er wel een paar originele afbeeldingen van. Ook de laatste keer dat ik met hem in contact kwam, had hij verschillende fotokaarten die ik in mijn verzameling miste. Bij het zien van deze foto dacht ik direct: 'dit is een mooie afbeelding om te plaatsen in ons verenigingsblad'. De vraag is: waar is het en wie is de voerman? In de volgende aflevering van deze rubriek kom ik er op terug!

Voetbalvereniging 'Herovina'

Voetbalvereniging Herovina viert dit jaar het 80-jarige bestaan. Omdat het 75-jarige bestaan geen doorgang kon vinden door corona, heeft men besloten om er dit jaar groots aandacht aan te schenken. Een week vol voetbalplezier en bruisende festiviteiten met als topattractie op de slotavond onze eigen Herwijnse feestband 'De Gelsings'. Daarom in dit jubileumjaar aandacht voor Herovina.

Een foto uit de oude doos, gemaakt ter ere van de opening van de tribune op 29 december 1990. Het was een echt officieel gebeuren. De voorzitter van de bouwcommissie Evert Leushuis overhandigt Gijs van Maaren (vader van de oprichter en oud-voorzitter van de historische vereniging) de fles champagne waarmee hij de supporters tribune kon inwijden.

Van links naar rechts: Ellie van der Meijden-Mus, Neel van der Meijden-Bambacht, Gijs van Maaren, Evert Leushuis, Dik de Joode, Henk van der Meijden, Henk de Bruin, de twee oud-voorzitters Gijs van Zomeren en Johan Bosman, en Areke van Maaren-Muraj.

Let op: wijziging datum boerenmaaltijd

De boerenmaaltijd vindt plaats op woensdag 28 oktober (ipv de eerder aangegeven 21 oktober).